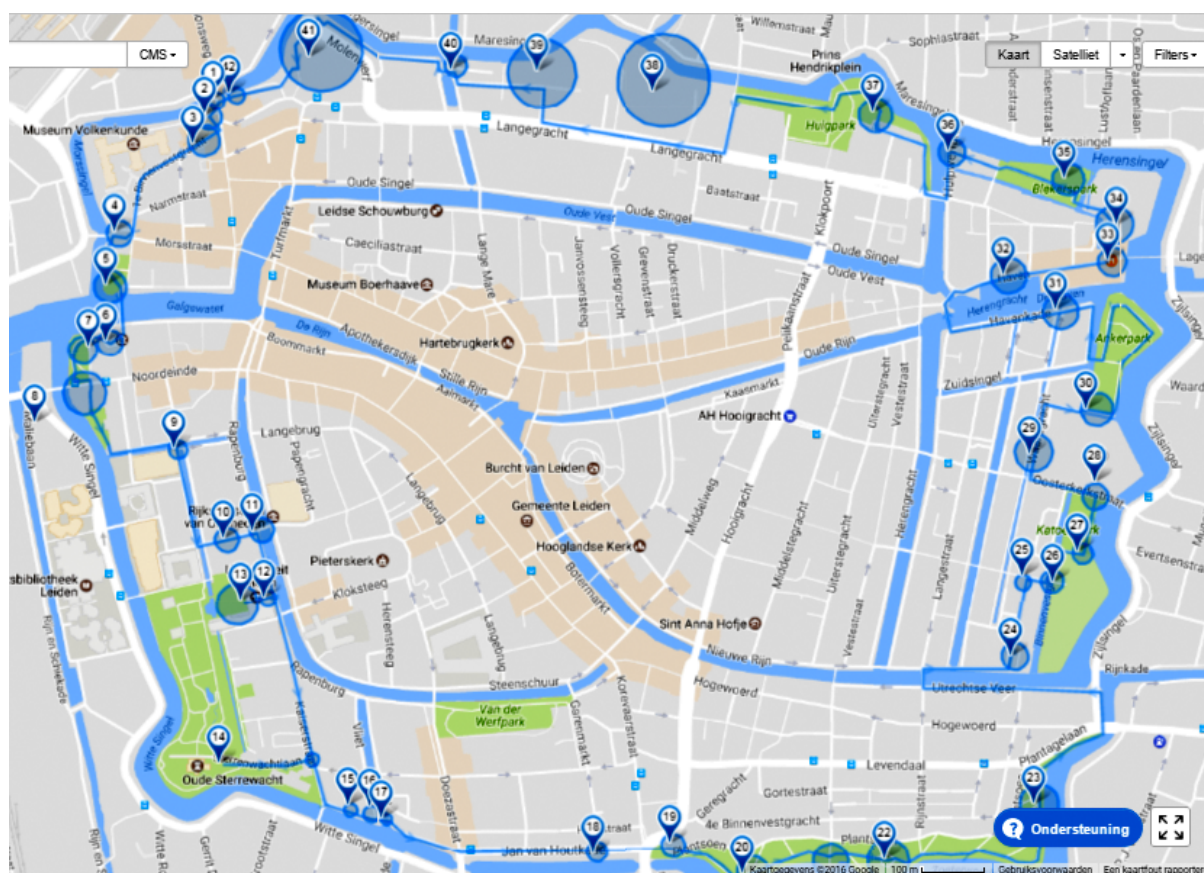

Singelpark Stadswandeling

Welkom

Rondom de historische binnenstad van Leiden ligt sinds 1659 een zes kilometer lange vestinggracht. Deze Leidse singels vormen één van de grootste stadsverdedigingswerken van Europa waarvan de structuur nog intact is. De singels vormden tot 1896 de stadsgrens: het station van Leiden lag voor die tijd dus in Oegstgeest. Inwoners van Leiden hebben het initiatief genomen om van dit unieke cultureel erfgoed één groot aaneengesloten park te maken: het Singelpark. Wil je meehelpen, meld je dan aan bij de Vrienden van het Singelpark. Deze wandeling is door vrijwilligers van de Vrienden tot stand gebracht.

Je staat nu op het punt om de singels van Leiden rond te lopen. Bij een aantal markante punten die je onderweg tegenkomt, kun je met deze app teksten lezen, beluisteren of via een link naar internet meer informatie krijgen.

De wandeling is ongeveer 6,5 kilometer lang en duurt bijna 2 uur. De nummering van de wandeling begint op de brug over de Rijnsburgersingel bij het Museum van Volkenkunde, maar je kunt hem beginnen waar je wilt. Dus ook waar je vorige keer gebleven bent. Het beste is om de aangegeven looprichting te volgen: 'tegen de klok in'.

TIP: Zet Wifi uit en wandel met 3G of 4G.

De Vrienden van het Singelpark wensen je een hele fijne wandeling.

1. Rijnsburgersingel

Hier stond van 1632 tot 1867 de Rijnsburgerpoort. De Rijnsburger boeren, Katwijkse vissersvrouwen en anderen die hier met koopwaar de stad binnenkwamen, moesten bij een soort belastingkantoortje op de brug invoerrechten betalen.

2. Museum Volkenkunde

Tot begin vorige eeuw was dit het Academisch Ziekenhuis van Leiden. Sinds 1937 is hier het Museum Volkenkunde gevestigd, één van de oudste én belangrijkste volkenkundige musea ter wereld. Je vindt hier meer dan 240.000 voorwerpen en 500.000 audiovisuele bronnen! Bij Café Abel kun je tijdens openingsuren van het museum iets eten of drinken.

Geen stad in Nederland heeft trouwens zoveel boeiende musea als Leiden. Een verrassend en gevarieerd aanbod van natuur, kunst, cultuur en historie.

Als het Museum Volkenkunde gesloten is, kun je verder lopen via de 1ste Binnenvestgracht.

3. 1ste Binnenvestgracht

De bewoners van de 1ste Binnenvestgracht leggen samen met de Vrienden van het Singelpark geveltuintjes aan, om zo een groene verbinding te creëren tussen delen van het Singelpark.

4. Morspoort

Dit is de Morspoort, één van de twee overgebleven stadspoorten van Leiden. Morsch betekent moeras: buiten deze toegangspoort was namelijk een drassig weidegebied. De bouwstijl was voor die tijd ouderwets te noemen. Architect Van der Helm gebruikte de Hollandse renaissancestijl. De koepel was wel weer modern. Het is mogelijk dat Van der Helm koos voor een ouderwets ontwerp omdat dat beter aansloot bij de andere gebouwen in deze wijk, zoals de Stadstimmerwerf en de Rijnsburgerpoort. Het stuk Rijn dat even verderop stroomt, heet het Galgewater omdat verderop richting Katwijk de galgen langs de Rijn stonden.

5. Molen De Put

Molen 'De Put' dankt zijn naam aan molenaar Jan Janszoon Put. Hij was eigenaar van de molen die in de 17de eeuw op deze plek stond, maar in dezelfde eeuw afbrandde. In 1729 werd er een andere molen gebouwd: De Korenbloem. Deze werd in 1817 gesloopt. Pas in de jaren '80 van de vorige eeuw werd de molen herbouwd, nadat Stichting Molen De Put voldoende geld had ingezameld.

6. Rembrandtplaats

Het kunstwerk van de Duitse kunstenaar Stephan Balkenhol herinnert aan Rembrandt van Rijn! Hij werd geboren in het huis, dat hier aan de Weddesteeg stond. Je ziet nog een gevelsteen ingemetseld in de nieuwbouw uit de jaren tachtig. Rembrandts vader was eigenaar van molen De Rijn. In het begin van de 20ste eeuw werd het geboortehuis van Rembrandt afgebroken voor de uitbreiding van een drukkerij.

Op de Rembrandtplaats zie je ook de opgemetselde resten van de oude Pelikaanstoren met de aansluitende stadsmuren. Vanuit dit verdedigingswerk werd het Galgewater gecontroleerd.

7. Kweekschool voor Zeevaart

Vanuit het Rembrandtpark zie je de Kweekschool voor Zeevaart. De inrichting van deze zeevaartschool, gebouwd in 1879, lijkt sterk op dat van een schip. Het had een commandobrug en hangmatten om in te slapen en er waren een ontspannings- en sportruimte om de kwekelingen – ook wel Jantjes van Leiden genoemd - goed voor te bereiden op het zware bestaan op zee. Boven de entree van het rijksmonument zie je het borstbeeld van Prins Hendrik.

8. Leidsch Dagblad

Aan de overkant van de Witte Singel staat het voormalige gebouw van het Leidsch Dagblad. Het werd in 1916-1917 speciaal voor de redactie en drukkerij ontworpen door architect Dudok. De haken aan de buitenzijde van het gebouw verwijzen naar het nieuws dat in alle vroegte wordt verspreid. Het aardewerk aan de zijkanten van de hoofdingang verbeelden de werkzaamheden van de journalist: spreken en schrijven. De ramen in de grote zaal beneden tonen drie aspecten van de krant: kritiek, nieuws en advertentie. In de 'tjidingzaal' kon het publiek het laatste nieuws alvast lezen. Het geheel is nu in gebruik door de Rechtbank en de Reclassering.

Steek je de weg (Noordeinde) over, loop dan door de Boerhaavepoort van het witte gebouw door. Rechts ligt de Witte Singel.

9. Doelenpoort

Via de voormalige Doelenpoort kreeg je vroeger toegang tot de Sint Joris- en Sebastiaansdoelen. Dat was het oefenterrein van de twee Leidse 'schutterijen'. De schutterij bestond uit gewapende burgers. Zij verdedigden de stad in oorlogstijd en speelden een belangrijke rol bij het handhaven van de openbare orde. De beeldengroep op de Poort stelt Sint Joris voor die de Draak verslaat.

In de middeleeuwen bestemde het stadsbestuur dit gebied als hoerenbuurt. Prostituees werden wel (dak)haasje genoemd. Naar één van hen, Groen Haasje, is deze gracht dan ook vernoemd.

10. Hofje Eva van Hoogeveen

Eva van Hoogeveen stamde uit een gegoede familie en stichtte dit hofje in de zeventiende eeuw. Op de poort staat in het Latijn dat zij een "zeer kuise en lofwaardige maagd" was: zij had haar maagdelijkheid immers weten te bewaren! In de prachtige trapgevel is haar familiewapen te zien: een schaap. Dit schaap komt ook terug als bekroning van de pomp op de binnenplaats. De familie van Eva verdiende het geld in de Lakenhandel, vandaar het schaap. Het hofje had overigens wel een vreemde regel: de dames waren verplicht om zich minstens één keer per maand te wassen. Er waren ooit twee pompen te zien: één met regenwater, één met grondwater. Grondwater was schoner. Het hofje wordt op dit moment bewoond wordt door ouderen en jongeren.

11. Rapenburg

Het Rapenburg is met recht de mooiste gracht van Nederland. Deze gracht werd niet lang na 1200 gegraven om de nog jonge stad Leiden goed te kunnen verdedigen. In de 17de eeuw groeide de gracht uit tot de belangrijkste en meest chique gracht van de stad. Hier woonden rijke handelaren en beroemde hoogleraren, zoals arts Herman Boerhaave aan nummer 33. Deze 'notabelen' lieten er fraaie herenhuizen bouwen. Volgens sommige 18de-eeuwse aardrijkskundigen was het Rapenburg zelfs het mooiste plekje ter wereld!

12. Academiegebouw

Het Academiegebouw is in 1516 gebouwd als kapel van het aanpalende Dominicanessenklooster. Het is het oudste gebouw van de in 1575 gestichte Universiteit Leiden. In het rijksmonument worden colleges gegeven en het wordt gebruikt voor afstudeerplechtigheden, oraties en promoties. Je vindt er ook het zogeheten Zweetkamertje. Vroeger wachtten afstudeerders hier de uitslag af. Geslaagd? Dan mag je je handtekening op de muur zetten. Die van Winston Churchill, Nelson Mandela, Beatrix en Willem-Alexander staan er ook!

13. Hortus botanicus

De Hortus botanicus Leiden uit 1590 is de oudste botanische tuin van Nederland. De Universiteit Leiden legde de tuin aan zodat studenten hier geneeskrachtige planten konden bestuderen. Op dat moment nog onbekende planten als tulpen en later tomaat, tabak, maïs en aardappel werden aangeplant en kregen daardoor bekendheid in Noord-Europa. Ook het *klootjesvolk* mocht de tuin bezoeken, wat in die tijd zeker niet gebruikelijk was!

Je kunt via de Hortus botanicus de route vervolgen of anders via het Rapenburg en de Kaiserstraat doorlopen tot de hoek van de Sterrenwachtlaan.

14. Oude Sterrewacht

De Oude Sterrewacht is al eeuwen een begrip in Leiden. Opgericht in het begin van de 17e eeuw als onderdeel van de universiteit kwam in 1861 het huidige gebouw gereed op een voormalig terrein van de Hortus. Sindsdien heeft de Sterrewacht meerdere uitbreidingen gekend. Neem even een kijkje in het bezoekerscentrum! Je komt er via de Hortus botanicus.

15. Regionaal Archief

Dit rijksmonument aan de Boisotkade maakt deel uit van het beschermd stadsgezicht Leiden en is in gebruik van Erfgoed Leiden en Omstreken (ELO). Hier liggen de archieven van en over de stad Leiden en een aantal omliggende gemeenten. In de aanbouw aan de rechterzijde zijn de hoofdingang en de publieksfuncties van het archief ondergebracht. De hoofdingang is voorzien van een kunstwerk van de Leidse kunstenaar Jan Kleingeld: "Wie zoekt wat zich hier laat vinden zal blijven".

16. Pilgrim Fathers

Links van de brug, als je iets naar beneden loopt langs de Vliet, dan vind je verscholen tussen de planten een beeldje dat herinnert aan de Pilgrim Fathers

In 1609 arriveerde in Leiden een groep Engelse vluchtelingen die in eigen land hun protestantse geloof niet vrij konden uitoefenen. Ze werden Pilgrims genoemd. Omdat zij vreesden dat hun identiteit gevaar liep, vertrok ongeveer de helft vanaf 1620 in groepjes naar de Nieuwe Wereld: Amerika. Daar zouden zij later gezien worden als de grondleggers van de Verenigde Staten. Een aantal Amerikaanse presidenten heeft Leidse Pilgrims als voorouders, waaronder Franklin Delano Roosevelt, vader en zoon Bush en ook Barack Obama, wiens voorouders hier - aan het Pieterskerkhof - woonden. Vanaf hier begon hun bootreis naar Delfshaven en vandaar met de Mayflower naar Amerika.

Leiden wordt nog steeds 'stad van vluchtelingen' genoemd.

17. Korte Vlietbrug

Leiden werd op 3 oktober 1574 door de Geuzen bevrijd van de Spaanse belegering. Willem van Oranje liet de dijken van Zuid Holland doorsteken om het omringende land onder water te zetten. Dankzij een gunstige wind werden de Spanjaarden door het wassende water verdreven. De wees Cornelis Joppensz vond buiten de stad in een verlaten Spaans kampement een pot vol voedsel: "hutspot". De watergeuzen trokken de stad binnen vanaf de hier tegenover gelegen Vliet. Zij brachten haring en wittebrood mee voor de hongerende bevolking. *Leidens Ontzet* wordt ieder jaar groot gevierd en natuurlijk eten alle Leidenaren dan hutspot, haring en wittebrood.

18. Muurtoren Oostenrijk

De muurtoren Oostenrijk is een waltoren die stamt uit het eind van de vijftiende eeuw. Het is het enige overgebleven stukje middeleeuwse stadsommuring dat nog bestaat. Vroeger stonden er 33 muurtorens. De naam is ontleend aan toenmalig stadsheer Maximiliaan van Oostenrijk. De muren zijn wel een tot anderhalve meter dik! Zie je de negen schietgaten, waarmee schutters de aanvallers konden bestoken? De halfronde boog vlak boven de stoep is de bovenkant van de oorspronkelijke toegangspoort. Door de eeuwenlange ophoging van het straatniveau is deze nu volledig onder de grond verdwenen.

19. Monument Leidens Ontzet

Aan de zuidzijde van het Plantsoen staat het Monument ter herdenking van 350 jaar Leidens Ontzet. Het werd in 1924 in aanwezigheid van Koningin Wilhelmina en Prins Hendrik onthuld. Ieder jaar vindt hier op 2 oktober tijdens de taptoe een kranslegging plaats. De taptoe is een bonte optocht van clubs en verenigingen en een eerbetoon aan de Leidse helden van weleer. De dag erna viert Leiden met de koraalzing dat Leiden in 1574 van de Spaanse bezetters is bevrijd. Ook is er het minikoraal met duizenden schoolkinderen die liedjes zingen van toen en ook van nu, zoals het Leidse volkslied *Lalala Leiden* van Jochem Myjer.

20. Het Plantsoen

Het Plantsoen is een negentiende-eeuws stadspark in Engelse landschapsstijl en gelegen op de voormalige bolwerken langs de Zoeterwoudsesingel. Dit gemeentelijk monument is een geliefde plek om te wandelen, een boekje te lezen of met elkaar een spel te spelen in het gras. Al van begin af aan stond er een volièrre in het Plantsoen. De huidige is er in 1939 neergezet.

21. Het Zoete Land

Aan de overkant van de Zoeterwoudsesingel zie je Het Zoete Land. Dit is een Leidse stadstuinderij en het knooppunt in het regionale voedselnetwerk. Ze brengen er de oorsprong van ons voedsel weer terug in de stad. Hier beleef je de seizoenen, proef je de natuur en krijg je inspiratie om meer gezond voedsel van eigen bodem te halen.

22. Vijver

Van oudsher bezat Het Plantsoen al een vijver. In 1863 wordt voor het eerst melding gemaakt van een fontein. In 1998 verdween de vijver, omdat zowel het bassin als het waterleidingsysteem lek waren. In 2003 nam het Buurtcomité het initiatief voor de terugkeer van een vijver. Het ontwerp sneuvelde vanwege

de hoge kosten. In 2012 werd uiteindelijk een vijver met fontein gerealiseerd: duurzaam en met schenkingen van buurtbewoners.

23. Peuren

Peuren was in Leiden vanaf de middeleeuwen een populaire bezigheid: 's nachts met een stuk of 30 wormen bijeengebonden aan een stuk touw vissen naar paling. De student Nicolaas Beets, alias Hildebrand, schreef erover in zijn beroemde Camera obscura. De échte Leenaar noemt een oude of vervelose boot nog steeds een 'peurbak'. Ook de zomerse peurbakkentocht – een optocht van fraai versierde boten door de hele binnenstad – geeft ons nog steeds warme herinneringen!

24. Cathrijn Jacobsdochterhof

Vanaf het einde van de vijftiende eeuw werden in Leiden hofjes gesticht. Rijke burgers lieten ze vanuit Christelijke naastenliefde bouwen voor de armen. Inmiddels zijn het geliefde plekken om te wonen! Dit is op papier één van de oudste hofjes, gesticht in 1598 door Cathrijn Jacobsdochter. Het hofje kwam echter pas gereed in 1930, in de nu zo populaire 'jaren dertig stijl'.

25. Goeie Mie "de Leidse gifmengster"

In de Groenesteeg woonde Maria Catharina Swanenburg. Ze werd Goeie Mie genoemd, omdat ze ouderen en zieken in de buurt verzorgde. In werkelijkheid vergiftigde ze in drie jaar tijd meer dan honderd van haar buurtgenoten van wie er zeker zevenentwintig overleden, maar wellicht waren het er meer dan negentig! Hiervoor gebruikte ze arseen dat ze haalde bij een verhandel, onder het voorwendsel dat ze haar huis ermee van ongedierte wilde zuiveren. Ze deed dit omdat ze uit was op hun verzekerings- en begrafenisfondsen en erfenissen. Ze werd in 1883 ontmaskerd en bracht de rest van haar leven in het tuchthuis door. Het is nog steeds een raadsel hoe Goeie Mie zo lang ongemerkt haar gang kon gaan, zonder dat iemand argwaan kreeg. Ze staat in het Guinness Book of Records vermeld als de grootste gifmengster aller tijden.

26. Begraafplaats Groenesteeg

Een van de vredigste plekjes in de Leidse binnenstad is de begraafplaats Groenesteeg. De begraafplaats is in 1813 gesticht op een van de bolwerken van Leiden, omdat Napoleon het niet langer goed vond dat er in kerken werd begraven. Hoogleraren, fabrikanten, predikanten, kunstenaars en stadsbestuurders vonden hier hun laatste rustplaats. Sinds 1975 wordt hier niemand meer begraven. Dankzij de inzet van verontruste burgers is de begraafplaats weer prachtig gerestaureerd.

27. Katoenpark

Op deze plek werd in 1835 de Leidsche Katoenmaatschappij gehuisvest. Er werkten veel kinderen, die soms al op zesjarige leeftijd als handdrukkertje werden ingezet. Omdat tijdens de Eerste Wereldoorlog gebrek ontstond aan grondstoffen en een deel van de export wegviel kwam het bedrijf in de problemen. Het aantal werknemers daalde van duizend naar vijfhonderd. In 1934 werd het faillissement uitgesproken en al twee jaar later werden de fabrieksgebouwen gesloopt. In Museum De Lakenhal bevinden zich grote aantallen stalen en stalenboeken die vroeger dienden om de klanten een keuze te laten maken uit de verschillende stofontwerpen. Tegenwoordig is er een speelpark en een voetpad met kastanjes langs de Zijlsingel.

28. Meelfabriek

De Meelfabriek bestaat uit dertien grote gebouwen. Hier werd ooit voor een derde van Nederland meel geproduceerd van de verschillende soorten graan die per boot werden aangevoerd over de aangrenzende singels. De stoommeelfabriek werd in 1884 opgericht en moest in 1988 om bedrijfseconomische redenen de deuren sluiten. Het complex is nu één van de belangrijkste overblijfselen van het rijke industriële verleden van Leiden geworden. Er zijn plannen om er een multifunctionele bestemming aan te geven met onder meer appartementen, horeca, winkeltjes en kunstgaleries. Het is een historisch herkenningspunt in de stad en maakt deel uit van het Nederlandse industriële erfgoed.

29. Leidse kletsoppen

Over meel gesproken... Leenaars hebben als bijnaam kletsoppen, vernoemd naar het bekende koekje dat in Leiden z'n oorsprong vindt. Het verwijst helaas naar de hoofdziekte schurft, waar de brokkelige

koekjes aan doen denken en de arme Leienaars vaak aan leden. Burgemeester Henri Lenferink heeft de kletsop in 2014 tot officieel Leids product benoemd.

30. Ankerpark

Het Ankerpark is gelegen langs de Zijlsingel nabij de Zijlpoort en is te bereiken via enkele bruggetjes aan de stadszijde. Het park is aangelegd in een gereconstrueerde traditionele vestingwalvorm met een dubbele rij kastanjes als singelbeplanting. Een van de plannen van het Singelpark is om er een brug te realiseren van en naar de Zijlpoort. Tot 1978 stond hier de Koninklijke Nederlandse Grofsmederij waar grote ankers, kettingen en spoorstaven werden gemaakt.

31. Visreservaat Havenwijk-Zuid

Stadsgrachten associeer je eerder met vies water, winkelwagentjes en fietswrakken dan met natuur. Daar zit ook wel iets in: grachten waren vroeger open riolen en nog altijd worden er jaarlijks tientallen fietsen uit de grachten gedregd. Toen de Leidse Aaf Verkade voor het eerst een baantje trok door de gracht, en daarbij haar hoofd onder water stak, was ze dan ook aangenaam getroffen door de schoonheid onder water. Ze begon die onderwaterwereld vast te leggen op foto en film en van het een kwam het ander: ze brengt nu meerdere keren per week precies in kaart wat ze onder water aan leven tegenkomt. En dat is verrassend veel voor een gracht: zeelt, brasem, baarsjes, blankvoorn, rivierdonderpad, snoek en heel soms een paling.

Leiden heeft dit gebied nu zelfs uitgeroepen tot officieel visreservaat en hiermee een primeur: het eerste visreservaat in stedelijk gebied.

32. De haven

De Haven is een van de havens die Leiden kent, en de enige gemeentelijke passantenhaven. Je ziet hier ook het voormalig havenkantoor van De Leidsche Stoombootmaatschappij 'De Volharding'. Deze maatschappij werd opgericht in 1852 en verzorgde lijndiensten aanvankelijk tussen Leiden en Amsterdam en later naar Gouda, Rotterdam en Uithoorn. Aan het stoomboottijdperk kwam in 1930 een einde. Nu is er een restaurant in gevestigd en heeft het gelukkig weer een bestemming gekregen!

33. Zijlpoort

Een van de twee nog bestaande stadspoorten is de Zijlpoort. Hier stroomt de Oude Rijn de stad binnen. Lang geleden werd in de poort vergaderd door de rederijders, later kwam er een school voor arme kinderen en in de negentiende eeuw werden er stadsgoederen opgeslagen. Boeren moesten hier accijnzen betalen als zij hun waren op de markt wilden verkopen. Deze accijnzen vormden de belangrijkste inkomstenbron van Leiden. Nu is er een horecagelegenheid gevestigd en kun je er zelfs trouwen!

34. Begraafplaats Zijlpoort

De Zijlpoort is een rooms-katholieke begraafplaats die in 1828 in gebruik is genomen op het voormalige bolwerk bij de Zijlpoort. Net als begraafplaats Groenesteeg is ook deze aangelegd, omdat er niet langer in kerken mocht worden begraven. De begraafplaats is als enige nog steeds in gebruik in de binnenstad. De kapel op de begraafplaats is een rijksmonument.

35. Blekerspark

Het park is in de jaren tachtig aangelegd op de plek van de voormalige Gemeentewerf. De verhoogde aarden wal die de grens van de vroegere oeverlijn aangeeft, werd door een nieuwe voetgangersbrug verbonden met de oude stad en beplant met veertig zomereiken. Op het onbeplante lagere gedeelte van het park, voorheen water, staat tegenwoordig een klim/klauterspeeltoestel, vormgegeven als Leids bastion.

De oorsprong van de naam is niet zeker. Voor de hand ligt een verwijzing naar de wasserijen uit de textielindustrie, ware het niet dat deze vroeger altijd buiten de singels lagen.

36. Zangeres zonder Naam

De Zangeres zonder Naam werd op 5 augustus 1919 als Mary Bey in Leiden geboren en woonde in de Julianastraat aan de overkant van de singel. Wie kent niet haar liedjes 'Ach vaderlief, toe drink niet meer', 'Mexico' of 't was aan de Costa del Sol'?

37. Huigpark

Deze voormalige begraafplaats, gelegen op een van de vele bolwerken van Leiden, is met hulp van buurtbewoners een steeds leuker park geworden. Er zijn vogelhuisjes opgehangen, verschillende bijzondere bomen aangeplant, net als planten afkomstig uit de Singelpark Kweektuin. De kweektuin is gelegen bij het station en is een plek waar iedereen eigen planten, bomen en kruiden kan afgeven. Deze krijgen een plekje in het Singelpark. Van het Blekerpark naar het Huigpark zal een brug aangelegd worden om de verschillende stukken singel met elkaar te verbinden.

38. Energiepark

Op het terrein van de voormalige gemeentelijke gasfabriek wordt het Energiepark aangelegd. Zeer aanwezig is de E.ON-centrale met zijn 80 meter hoge schoorsteen uit 1909. In de volksmond De Lichtfabriek. Het is een gasgestookte centrale, die elektriciteit levert aan het hoogspanningsnet en warmte aan de Leidse stadsverwarming.

In 2008 werd hier in de singel een piranha-achtige vis gevangen en naar Naturalis overgebracht. Een reiger was niet sterk genoeg het beest te vangen. De Pirapitinga is hoogstwaarschijnlijk een aquariumvis, die niet meer in een aquarium paste en in de gracht is gedumpt. Normaal gesproken houdt deze tropische vis het niet uit in ons koude klimaat, maar in het koelwater van de centrale is het kennelijk goed uit te houden...

39. Nieuwe Energie

In dit gebouw was de Sajatfabriek Clos & Leembruggen gevestigd. Een spinnerij, waar sajet werd gemaakt, een sterk garen uit korte wolvezels. Nu een bruisende verzameling van bedrijven, vergaderlocatie, restaurant en daklozenopvang. Modern en stijlvol gerenoveerd met behoud van de industriële sfeer van toen. Deze stenige 3de Binnenvestgracht zal letterlijk worden opgefleurd met geveltuinen om het Singelpark te verbinden.

40. Warmonderbrug

Je staat nu op de plaats waar vroeger de Marepoort was. De contouren zijn nog zichtbaar in het plaveisel. Aan de overkant van de Rijnsburgersingel zie je de Haarlemmertrekvaart. Hier was vroeger de aankomst- en vertrekplaats voor trekschuiten tussen Haarlem en Leiden; door de Bollenstreek. De vaart is in 1657 in acht maanden tijd gegraven. Op de Warmonderbrug zie je het kunstwerk Heen en Weer van de Leidse kunstenaar Jan Kleingeld, die de geschiedenis van deze plaats benadrukt.

41. Molen de Valk

Het Stedelijk Molenmuseum de Valk is een prachtige authentieke stellingkorenmolen uit 1743. Ooit waren er 19 windmolens op de wallen van Leiden. De Valk kent zeven verdiepingen die toegankelijk zijn voor het publiek. Het is een markant punt in Leiden en op 3 October het centrum van de Leidse Kermis. De wereldberoemde Leidse dj Armin van Buuren, heeft hier op Koninginnedag al veel optredens gegeven. Naast de molen staat het oorlogsmonument waar jaarlijks op 4 mei een kranslegging plaatsvindt.

Direct na het monument neem je het Kiekpad langs het water.

42. Kiekjes

In het gras zie je een camera op statief. De Leidse fotograaf Israël David Kiek had hier zijn atelier. Kijk door de camera heen en draai aan de rechterknop. Dan zie je enkele replica's van zijn foto's. Echte 'Kiekjes'!

Je bent weer terug bij het beginpunt. Wij hopen dat je een boeiende wandeling hebt gemaakt. Eventuele suggesties of tips ontvangen wij graag op communicatie@singelpark.nl.

Vrienden van het Singelpark www.singelpark.nl